

עורכים: פאול ריבלין, יצחק גל, ע' עורך: טל פוקס, טרזה הרינגס

כרך 1, גיליון מס 6, אוקטובר 2011

כלכלת לוב, ותחזיות הנפט לאור סיום המלחמה

פאול ריבלין

מועמר קד'אפי הוא המנהיג השלישי שהודח כתוצאה מאירועי האביב הערבי והראשון שהוצא להורג. לאחר 42 שנים בשלטון מהווה מותו אירוע בעל חשיבות רבה עבור לוב, וגם עבור שאר העולם. קדאפי היה המנהיג הראשון במזרח התיכון שהלאים בהצלחה את תעשיית הנפט בארצו שלו. בעקבותיו הלכו גם מדינות אחרות והיו לכך השלכות מהפכניות על הכלכלה הבינלאומית. בשנות שלטונו הצליח קד'אפי לחולל פיתוח כלכלי, אולם השימוש המסיבי בטרור מבית ומחוץ הותיר את ארצו בלתי-מפותחת, מציאות שהועצמה עוד יותר בעקבות מלחמת האזרחים שהתחוללה מאז ראשית השנה.

לוב על פי הסטנדרטים של המזרח התיכון היא מדינה קטנה. אוכלוסייתה מונה רק 6.5 מליון נפש, מתוכם 50 אחוז מתחת לגיל 30. ב-2010 עמדה ההכנסה הלאומית על 63 מיליארד דולר, או 9,500 דולר לנפש. רובה התקבלה ישירות או בעקיפין מהכנסות הנפט. עם זאת, חשיבותה האסטרטגית גבוהה ממה שהנתונים הללו מציגים בשל מיקומה הגיאוגרפי ואיכות הנפט שלה.

שטחה של לוב הוא כ-1.76 מיליון קמ"ר, ואורך החוף שלה הוא 1,800 ק"מ, הארוך ביותר בצפון אפריקה. 90 אחוז מהשטח הוא מדברי, ובערך 85 אחוז מהאוכלוסייה חיים בערי החוף. הכלכלה הלובית נשענת על ייצוא נפט גולמי המהווה כ-95 אחוז מסך הייצוא של המדינה. שוקי הנפט של לוב מצויים בעיקר באירופה, ובמיוחד במדינות הים התיכון האירופאיות.

בייבוא הלובי בולטים מוצרי מזון; מכונות; מוצרי צריכה מוגמרים; מוצרים חצי מתועשים, וסחורות אחרות (capital goods). במהלך חמש השנים האחרונות הציגה לוב מאזן תשלומים חיובי, אך ידוע רק מעט באשר לשאלה לאן הפנתה את יתרותיה החיוביות. ידוע כי חלק מהכספים הופנו להשקעות

בחוו"ל, בעיקר באפריקה, באירופה ובאמריקה, אולם אין מידע לגבי מה שנעשה עם חלקים גדולים אחרים של הכסף.

על רקע סיומה המתקרב של המלחמה בלוב, זוכים ענייני הכלכלה שלה לתשומת לב רבה. עניין זה נובע הן ממקומה של לוב בשווקי הנפט הבינלאומיים, והן בשל הצורך לשקם את כלכלתה. לוב תלויה משמעותית בתעשיית הדלק, שהיוותה כאמור כ-95 אחוז מהכנסותיה מייצוא ב-2010. יש לה עתודה של 46.5 מיליארד חביות נפט (העתודה הגדולה באפריקה), וכן עתודה בגודל 55 טריליון מטר מעוקב של גז טבעי. הפקת הגז הטבעי נסקה בין 2003 ל-2009, אז הגיעה ל-1.034 מיליארד מטר מעוקב, שיותר ממחציתו שימשה להגברת הפקת הנפט. כמעט 80 אחוז מעתודות הנפט נמצאות באגן סירת שלחוף הים התיכון.

הפקת הנפט של לוב צנחה מ-1.6 מיליון חביות ליום בממוצע ב-2010 לכ-3,000 חביות ביום באוגוסט 2011 (שיא ההפקה הושגה בשנות ה-60 של המאה ה-20 עם כ-3 מיליון חביות ליום). על פי סוכנות האנרגיה הבינלאומית (IEA), סביר כי ההפקה תתאושש ותגיע ל-400-350 אלף חביות ביום עד לסוף 2011, ול-1.1 מיליון חביות ביום עד לסוף 2012, וזאת בהנחה שהיציבות הפוליטית תושב על כנה. כמות הנפט הזמינה לייצוא תהיה תלויה בצריכה המקומית, כמו גם בתפוקה. ככל שהסדר ישוב מהר יותר, כך גם יעלה קצב הצריכה המקומית והכמות הזמינה לייצוא תקטן. הסוכנות הבינלאומית לאנרגיה חוזה עלייה של הצריכה המקומית ל-200 אלף חביות ביום עד לסוף 2011, ועליה ל-220 אלף חביות ביום או יותר, עד לסוף 2012. זה יותיר כ-200 עד 250 אלף חביות ליום פנויות לייצוא עד לסוף 2011, וכ-850-650 אלף חביות ביום עד לסוף 2012. הייצוא של לוב ב-2010 עמד בממוצע על 1.1 מיליון חביות ביום. ב-2012, על בסיס התחזיות האופטימיות הללו, כמות הנפט הלובי הזמינה בשווקים הבינלאומיים עשויה להגיע עד ל-42 אחוז פחות מזאת של 2010. יש לציין כי התחזיות הללו אופטימיות באופן משמעותי ביחס לתחזיות שפרסמו מועצת המעבר הלאומית, שנטלה לידיה את מוסרות השלטון, וכן חברת הנפט המפרצית הערבית שבבעלות המדינה (AGOCO) המהווה חלק מתאגיד הנפט הלאומי.

על פי מחיר של 100 דולר לחבית, צופה סוכנות האנרגיה הבינלאומית שהכנסות הנפט של לוב עשויות לעמוד בין 7.3 מיליארד דולר ל-9.1 מיליארד דולר לשנה עד סוף 2011 ובין 23.7 מיליארד דולר ל-31 מיליארד דולר עד סוף 2012.

הבעיות העיקריות המידיות הן המשך הלחימה נגד כוחות הנאמנים לקד'אפי בסירט; פלגים בהנהגה החדשה הנוצרים על בסיס קשרים אזוריים ושבטיים, וכן האיום הפוטנציאלי מצד קבוצות אסלאמיסטיות. על פי הסוכנות הבינלאומית לאנרגיה, מצבה התפעולי של רוב תשתית הנפט של לוב איננו ברור עדיין והערכת נזקי המלחמה ואבטחת הציוד והפועלים בענף הנפט ידרשו עוד זמן. בלוב קיימים חמישה בתי זיקוק. בית הזיקוק בראס לאנוף הוא בעל יכולת זיקוק נפט גולמי של 220 אלף

חביות ביום. בית הזיקוק בזאוויה הוא בעל יכולת זיקוק של 120 אלף חביות ביום; בטוברוק מסוגל בית הזיקוק לזקק 20 אלף חביות ביום. בסאריר מסוגלים בתי הזיקוק לזקק 10,000 חביות, וברגה - 8,000 חביות ביום, בהתאמה. בתי הזיקוק של לוב ספגו נזק במלחמת האזרחים, אך מצבם הרעוע לא החל בעקבותיה אלא כבר ב-1993 כאשר אסרה החלטה 883 של האו"ם למכור למדינה ציוד זיקוק.

למרות שלוב היא אחת מהמדינות הקטנות החברות באופ"ק מבחינת הפקת נפט, הנפט שלה נחשב ל"מתוק", כלומר נפט איכותי המכיל כמות מעטה של גופרית. כתוצאה מכך דורש הנפט הלובי פחות תהליכי זיקוק בהשוואה לנפט הסעודי למשל שמילא את המחסור בנפט הלובי במהלך המשבר. גם כך יכולת הזיקוק העולמית איננה במצב אופטימלי, ומאז הנזק שנגרם לבתי הזיקוק בלוב הודגש מצב זה עוד יותר. לפיכך, שיקום יכולת ההפקה והזיקוק של לוב צפויים למתן את מחירי הנפט העולמיים, ובמיוחד אם הצמיחה הכלכלית העולמית תמשיך להיות חלשה.

למרות הצניחה בהכנסות הנפט, לוב אמורה להתגבר על המשבר ולממן את שיקום התעשייה מתוך העתודות הזמינות לממשלתה החדשה. על פי הנגיד הקודם של הבנק המרכזי, ללוב יש פיקדונות בסך 168 מיליארד דולר, שמתוכם כמעט שני שלישי שייכים לבנק הלובי המרכזי והיתרה לרשות ההשקעות הלובית. ממשלות זרות החלו לשחרר כספים לממשלת המעבר אותם הקפיאו במהלך חודשי שלטונו האחרונים של קדיאפי. קיומם של הכספים נובע כנראה מסך הכנסות נפט של כמעט 270 מיליארד דולר בין 2006 ל-2010, יתרה במאזן התשלומים בחשבון השוטף שהגיעה ל-120 מיליארד דולר, וכן יתרות גדולות מתקציב המדינה. 90 אחוז מהכנסות הממשלה בשנים האחרונות הגיעו מדלקים.

בשנים האחרונות, נערכה אומנם ליברליזציה מוגבלת במדיניות הכלכלית שמטרתה הייתה לעודד השקעות זרות ואת הסקטור הפרטי בלוב. אלא שבעלי אינטרסים חזקים המקורבים לשלטון קדיאפי עמדו בסירובם לשחרר את אחיזתם בחלקים מרכזיים של הכלכלה, ולפיכך השינוי לא היה בסופו של דבר רב.

המשטר החדש צפוי להמשיך בצעדי הליברליזציה של הכלכלה, ללא האילוץ שלשימור האינטרסים של תומכי קדיאפי. כעת תצטרך הממשלה החדשה לספק גם את צרכיהן של קבוצות השפעה אחרות. בענף הנפט, הצורך ביציבות זוהה עם מינויו של נורי בלרוין, כיו"ר תאגיד הנפט הלאומי. בלרוין היה גורם בכיר בחברת בנפט המפרצית הערבית, אך הוא ערק ממשטר קדיאפי כבר במהלך השלבים המוקדמים של המשבר. חברות זרות בענף הנפט – כולל Eni מאיטליה Wintershall מגרמניה, Repsol מספרד, Total מצרפת, ו-Suncor מקנדה, כמו גם ConocoPhillips, Marathon, Hess ו-Occidental מארה"ב פינו את אנשיהם במהלך העימות, אך מעוניינות לחזור.

על אף שהכלכלה צמחה בין 2005 ו-2010 בשיעור צמיחה ממוצע של כמעט 5 אחוזים, היה לה פוטנציאל גבוה בהרבה. העובדה שהפוטנציאל הזה לא מומש, משקף את הסכומים שבזבזו על ידי

משטרו של קדיאפי מבחינה פוליטית וכלכלית. עדות לכך היא העובדה ששיא הפקת הנפט הושג במהלך שנות ה-60 של המאה ה-20 תחת השלטון המלוכני של אדריס אל-סנוסי. הירידה שהתרחשה מאז תחת משטר קדיאפי, לא נבעה מכך שעתודות הנפט של המדינה אזלו, אלא משום שהיא ניהלה את משאביה באופן כושל. השיפור ההדרגתי בשנים האחרונות בקשרי החוץ של לוב, והכנסות הגבוהות יותר מנפט, הובילו להתרחבות היבוא מ-10 מיליארד דולר ב-2005 ל-25 מיליארד דולר ב-2010. על אף שהמלחמה חיבלה בכלכלה, התאוששות הדרגתית כתוצאה מהשיקום תביא לעלויות נוספות.

קיימו ההערכות שונות לגבי ההשלכות הכלכליות של מלחמת האזרחים. הערכה אחת מעידה על אובדן תמ"ג של כמעט 8 מיליארד דולר, והפסד של הכנסות ממשלה של 6 מיליארד דולר. הערכה אחרת מצביעה על הפסדים בשיעור של 28 אחוז מהתמ"ג. סביר כי המספרים האמיתיים יהיו בסופו של דבר גבוהים בהרבה, בהתחשב בהפסדי הכנסות הנפט לבדן. כ-750 אלף איש נמלטו מהמדינה מאז תחילת העימותים, והפגיעה הקשה בענף האנרגיה זעזעה את הכלכלה. לוב היא יצרנית הנפט הגדולה היחידה שחוותה עימותים במהלך האביב הערבי; כל השאר הרוויחו ממחירי נפט גבוהים יותר.

עבור המערב, לוב היא החשובה מבין כל ספקיות הנפט והגז. היא מהווה גם שוק משמעותי לסחורה מערבית. שיקומה של המדינה פותח אפשרות להרחבת העסקים עמה. בשנים האחרונות סייע קדיאפי בהפחתת זרם המהגרים האפריקאים אל תוך אירופה, והתנגד נחרצות לפונדמנטליזם אסלאמי בלוב. למשטר החדש יש אינטרסים בהפקת נפט וגז וייצואם, אך נכונותו ויכולתו למנוע את זרם המהגרים האפריקאים לאירופה, ולהתנגד לאסלאמיסטים עוד צריכים להתברר. ישנם דיווחים כי הפקת הנפט משתקמת בקצב מהיר מכפי שציפו, ובאוקטובר כבר הגיעה לתפוקה של 350 אלף חביות ביום. אם נתון זה נכון, ואם ניתן יהיה לשמר מגמה זאת, כספי מימון השיקום יהיו זמינים מבלי הצורך להסתמך על עתודות.

העתיד של לוב אינו ברור. אין עדיין ממשלה המבוססת על קונצנזוס רחב. ישנם מתחים שבטיים ואזוריים העשויים לעכב שיקום מהיר. וממשלת המעבר כבר הודיעה שלוב תהפוך למדינה מוסלמית מתונה. כך לדוגמה, האיסור על פוליגמיה ש קבע קדאפי יבוטל. מגמה זו חל אסלאמיזציה מתונה צפוי להשפיע על ההתפתחויות הכלכליות והיא כנראה מסתמנת גם בתוניסיה בה נערכו בחירות השבוע (בה ניצחה מפלגת אל-נהדה האסלאמיסטית) וגם במצרים בה יערכו בחירות בנובמבר. לוב תחת קדיאפי הייתה חלוצה בהלאמת תעשיית הנפט והובילה אחריה את שאר מדינות המזרח התיכון; כעת היא עשויה לשמש כחלוצה בהצגת מודל משטר אסלאמי חדש.

קוראים המעוניינים לעיין בגיליון הקודם של אקתצאדי, מוזמנים להקיש [כאן](#).

כל המבקש לפרסם מאמר זה, במלואו או חלקים ממנו, נדרש לציין את שם המחבר ואת מרכז משה דיין באוניברסיטת ת"א, וכן לצרף הפנייה וקישור אלקטרוני למאמר המקורי באתר מרכז משה דיין, <http://www.dayan.tau.ac.il/>